

Türkistan'ın Milli Bağımsızlık Hareketi

Bu metin, Türkistan'ın Milli Bağımsızlık Hareketi hakkında kaleme alınmıştır. Mustafa Şokay isimli bir Özbek Türkü tarafından organize edilip hepimiz "Alaş'ın oğullarıyız" sloganı altında Taşkent de yapılan Milli Türkistan Kongresinde, soylu ailelerden gelen diğer Kazak ve Kırgız önderler Alaş adı altında birleşmişlerdir. Bu harekete Kazak ve Kırgız entelektüeller de katılmıştır. Daha sonra bahsi geçen hareket geniş halk kitleleri tarafından kabul görmüştür. Türkistan'ın milli aydınları ilk etapta bazı sorunları pratik ve çabuk olarak nasıl halledebileceklerini düzenledikleri çeşitli kongrelerde uzun uzadıya tartışmışlardır. Türkistan Devleti'nin Çarlık Rusya'sı tarafından işgali bu sürecin hızlanmasına katkıda bulunmuş ve Türk-i topluluklardaki milli şuuru harekete geçirmiştir. Türkistan Devleti kimi Avrupa devletleri tarafından tanınırken birçoğu tarafından görmezden gelinmiştir. Yaşanan durum Anadolu Türklerinin kurmuş olduğu Batı Trakya Türk Devletinin benzer bir şekilde tarih sahnesinde yer almasını çağırıştırıyor. Türkistan Devleti kuruluş itibarıyla mavi ay yıldızlı gök bayrağa sahip, milli marşı olan, kendi meclisi ve devlet organlarına sahip bağımsız bir cumhuriyet idi. Çin, İran ve Çarlık Rusya'sı karşılıklı anlaşarak Türkistan Devletinin topraklarını parçalamışlardır. İlk kuruluş zamanlarında Türkistan'ın milli bağımsızlık hareketi öncelikli sorunlarla ilgilenmiştir.

Ortaya çıkan bu yeni gücün başlıca hedefleri şunlardı:

- 1-Orta Asya'da İslam'ın modern bir temsiliyetini oluşturma.
- 2-Kazakların ve Kırgızların geleneksel göçebe kültürlerini tekrar özgürce yaşayabilmelerini sağlamak. (Rus Çarlarının göçebe halkları yerleşmeye zorlayan kanunlarını etkisiz kılmak.)
- 3-Türkistan bölgesine yerleşen Rusları vatan sınırları dışına çıkarma.

"Alaş Partisi M. Şokay tarafından kurulmuş olan "Türkistan Müslümanları Komitesi" ile sıkı bir işbirliği içindeydi. Osmanlı İmparatorluğu'nda kurulmuş olan Jön Türkler hareketi ve Tataristan bölgesindeki Mir Sultan Galiyev ile yakın işbirliği yapmaktaydılar." (çev. notu)

Әлімхан Ермеков оқыған ерлер гимназиясы. Алашорда кеңсесі алғашқы үш ай осында қызмет еткен болатын. Он жағалау.

Alimhan Yermakov'un okuduğu erkekler gimnazyumu (lise). Alaş Orda'nın (Türkistan Bağımsızlık Haraeketi) üç ay hizmet ettiği binanın bugünkü ön cephesi.

Жанасемейдегі (бұрынғы Алаш қаласы) Алашорда Үкіметінің штаб-пәтері болған ғимарат. Осында М. Әуезов пен Ж. Аймауытов «Абай» журналының алғашқы нөмірлерін шығарған. Сол жағалау.

Yeni Semey'deki (Eski adıyla Alaş Şehri) Türkistan Milli Hükümetinin faaliyete geçtiği bina. Burada, Muhtar Aezov ile Cengiz Aytmatov "Alaş" dergisinin ilk nüshalarını çıkardılar. Ön Cepheden görünüş.

XX ғасыр басында ұлт зиялылары жиі бас қосқан Оспан Хасеновтың үйі. Тоқай көшесі, 92-ші үй. Оң жағалау.

20. asır başlarında millet aydınlarının en önde gelenlerinden biri olan Ospan Xasanov'un evi. Tokay caddesi 92 numaradaki evin yandan görünüşü.

Латиф Мусин атындағы бір мұнаралы Татар мешіті. Бадрисафа апамыз (Александра) Ислам дінін қабылдап, Ахмет Байтұрсыновпен неке қиған орын. Оң жағалау.

Latif Musin ismindeki tek minareli Tatar Camii. Badrisefa Hanım (Aleksandra) İslam dinini kabul ederek (Kazak aydınlarından) Ahmet Baytursunov ile burada nikâhlanmıştır.

ALAŞ ORDA HAREKETİNİN 90. YIL DÖNÜMÜ MÜNASEBETİYLE*

Kuanış Kocayev

Bilindiği gibi Kazak Tarihi ortak bir Türkî tarihtir, ona saygı da ortaktır böylece. Yalnızca geçmişte yaşanmış önemli olayların yerlerine, tarihi mekânlar olarak bakılamaz, bu yerlerde yaşayan insanlar için bu mekânların iki değeri vardır çünkü. 1-Tarihi ve 2-Manevi değerlerimizin yeterince önemsenmemesi doğru değildir. Her ne kadar böyle söylesek de günümüz insanı bu mekânlara gerekli ilgiyi pek göstermiyor. Bunu bir örnekle açıklamak gerekirse;

Alaş ayaklanmasının 90. yılına ithaf edilen kültürel faaliyetlerin kutlandığı, onun bayrak açtığı yer olan Semey kenti sakinleri de gereken coşkuyu taşıyor. Buna delil – yakın zamanlarda şehrin kültür sarayında «Yetim Kızın Bayramı» adlı tiyatro oyunu gösterime girerken «Arkan'ın Rüzgârı » adlı edebi ve müzikli gece düzenlenmişti. Alaş Orda'nın 90. yılına binaen «seslendirilip» gösterilen oyun, haberlendirme ile iki-üç hafta öncesinden şehrin önemli yerlerine asılmıştı. Böylece, bahsi geçen gün, şehrin kültür sarayına gelen izleyicilerin oldukça az sayıda olduklarını gördüğümde, gönlüm su misali daraldı. Büyük salonda bir-iki yaşlıdan ve birkaç küçük çocuktan başka kimsecikler yoktu. Bizim milletin tarihine tıpkı başka bir milletin tarihiymişçesine ilgisiz kalıyoruz.

Evet, alaş yurdunun memleket belgisinin fikirleri ilk olarak bu binalar da düşünüldü hayata geçirilmiştir. Bu binalarda Kazak aydınları bir araya gelerek önemli kararlar almıştır. Burada bulunan birçok değerli eşyada neredeyse yok olmuştur. Özellikle vatani tanıyıp seven iyi insanların bu konuya eğilmeleri gerekiyor. Dar bakışlı görüşlere sahip kişiler memleket meselelerini unutuyorlar çünkü. Yeni nesil de bu yüzden ilgi ve alaka eksik oluyor. Bunun içindir ki elin parmakları ile ayası bir gibi gözüke de aynı değildir. Semey'deki geniş Alaş Partisi oluşumunun tanıklarının niçin konuya gerekli önemi vermediklerini anlamak mümkün değil. Bu bizim kendi tarihimizdir. Bizim geleceğimizdir.

Fakat şehirdeki üniversiteleri dahi bilinçlendirme konusunda pek gayretsiziz. Belli ki böyle bir kaygı hiç kimsenin aklında dahi yok. Eğer böyle bir kaygımız olsaydı en azından konuyla ilgili yapılan faaliyetlere katılmayı kendimize görev bilirdik. Köşe başlarındaki haberlendirme yazı ve ilanlarını görmememiz mümkün müdür? Söylenmese de üniversitenin yahut kolejlerin gönüllü olarak katılmaları beklenemez miydi? Şimdi şehir sakinlerinin de katılmamalarını anlamak mümkün değil. Çok söze ne hacet, bu alaş oğullarının bulunduğu evlere, Alaş Orda hükümetinin yönetim meclisi olan imarete tahtadan bir heykel koymayı kendimize yakıştıran da biziz. Kaburgasında hatırlatıcı bir işaret bulunmasa gelecek nesil bu olayı nereden bilsin? Eğer bu evlerde kimlerin yaşadığını, Kazak Milleti için hangi meselelerin tartışıldığını, münazara etmek için buralarda buluşulduğunu, birçok bağımsızlık hakkındaki sözün yazıldığı yeri bir tahta parçası ile göstermek ne derece doğrudur. –Genç neslin böyle ilgisizlikle dikkatinin çekileceği düşünülemez. Onlar kimler olduğunu elbette kendileri çok iyi bilir. Bu konu hakkında yerel yayınların sayfalarında yeterince yer verilmemesi de oldukça düşündürücüdür. Duyarsızlığın herhangi bir sebeple mazereti olamaz. Evet, müstemlekecilik prosesi (dekolonizatsiya) hayali olarak gerçekleşiyor desek, bundan kurtulmak için halkımıza ne kadar yıl gerekli diye sormamız lazım gelirdi.

Fotoğraflarla Semey Şehri: *Fotoğraflar Alaşorda bağımsızlık hareketin de hizmet eden Maşrab Bayadilov'un oğlu Cazid aksakalın özel koleksiyonundan alınmıştır.(Soldan sağa:Alimhan Yermekov'un okumuş olduğu lise, 20. asır başında yapılan ev Kazak aydını Ospan Xasanov'a aittir,Latif Musin ismindeki tek minareli Tatar mescidi, Alaşorda hükümet binası bu binada "Abay" dergisinin ilk sayıları M. Aezov tarafından çıkarılmıştır.)*

***Alaş Orda** (Kazak Türkçesinde: Алаш Орда), 1910'lu ile 1920'li yıllar arasında Kazak-Kırgız-Uygur-Tatar ve Özbek Türkleri'nin ilan ettikleri devletin ve buna yol açan bağımsızlık hareketinin adıdır. Resmen 1928 yılına kadar var olmuştur. Alaş Orda oluşumu en sonunda Türkistan Komünist Partisi' nin milliyetçi siyasetçilerinden oluşan bir grup olarak anılmış ve sonra ortadan kaybolmuştur. Bu metin haftalık olarak yayımlanan "KAZAK" gazetesinin 2008 Nisan ayı son sayısından alınmıştır. Binaların bazıları yıkıldığı için fotoğrafların belge niteliği vardır.

Kazak Türkçesinden Çeviren: Beyaz Arif Akbaş

Trakya Üniversitesi; Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü, yüksek lisans öğrencisi.

E-mail: beyazarifakbaş@hotmail.com